

УДК 633.34

С. В. Сніговий

Херсонський державний аграрний університет

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗБІЛЬШЕННЯ ВИРОБНИЦТВА СОЇ В УКРАЇНІ

Представлені результати аналізу виробничих даних вирощування сої і кукурудзи в господарствах Генічеського і Каховського районів Херсонської області.

Ключові слова: *соя, кукурудза, білок, вирощування, рентабельність, ефективність.*

Для вирішення проблеми харчового і кормового білка в світі все більше використовують сою. За останні 40 років світове виробництво зерна сої збільшилося в 5,9 рази [1]. Культура сої посідає тепер четверте місце у світі за площею посіву та обсягами виробництва після пшениці, кукурудзи і рису.

© Сніговий С. В., 2004

Корми і кормовиробництво. 2004. Вип. 53.

179

За свідченнями автора, соя в США за площею посіву не поступається площам посіву кукурудзи, перевищує площі пшениці, ячменю, соняшнику.

Її використання збільшується завдяки високому вмісту і повноцінності білка. До того ж соєвий білок є одним із найдешевших серед білкових інгредієнтів.

Широке впровадження сої в раціони тварин дає змогу різко скоротити витрати зерна, особливо кукурудзи. Постійно зростає роль сої і в харчуванні людей. Провідні позиції в світі займає соя і як сировина для отримання харчової олії.

Соя має і велике агротехнічне значення. Як азотфіксуюча рослина вона засвоює значну кількість азоту із повітря і використовує малодоступні для злакових культур мінеральні сполуки. Після збирання сої на кожному гектарі залишається стільки поживних речовин, скільки їх міститься в 15-20 т/га гною [2].

Тому вона є важливим фактором біологізації землеробства і цінним попередником для зернових і технічних культур.

Дослідники [3, 4] відмічають високу ефективність інокуляції насіння сої при посіві культурою бульбочкових бактерій, яка збільшувала урожайність сої від 14,7 до 19,7-32,7 % до контролю і зменшувала витрати на внесення азотних добрив на 91-95 %.

У зв'язку з відсутністю досліджень з визначення показників економічної ефективності вирощування сої, нами зроблена спроба вивчити це питання для умов зрошення Херсонської області за період 1996-2000 рр. Дослідження проводили на прикладі великотварних господарств двох районів, що знаходяться в різних за ґрунтово-кліматичними умовами зонах Генічеського, з більш жорсткими природними умовами, і Каховського, з більш сприятливими природними умовами. Крім того, у цих двох районах у середньому за досліджуваний період вироблялось 46,4 % всього обласного обсягу виробництва сої.

У цей період Херсонська область виробляла 39 % всього валового збору сої в державі (табл. 1).

Показники виробництва сої в досліджуваний період розглянемо порівняно з найбільш поширеною зерновою культурою зрошуваного землеробства – кукурудзою (табл. 2).

У господарствах Генічеського району сою почали вирощувати з 1998 року, тому цей період і взято для аналізу.

Як видно з наведених в таблиці 2 даних, високий рівень урожайності сої і кукурудзи має ЗАТ ім. Шевченка Генічеського району та дослідне господарство «Асканійське» Каховського району.

1. Виробництво сої в областях України в 1996-2000 рр.

Області	Площа, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис. ц
Херсонська	11,3	13,4	151,4
Одеська	3,1	9,2	28,4
Миколаївська	2,1	5,3	11,2
Запорізька	0,8	7,9	6,3
АР Крим	1,5	13,2	19,8
Дніпропетровська	1,4	8,9	12,5
Донецька	0,6	5,8	3,5
Кіровоградська	1,1	5,9	6,5
Луганська	0,3	8,7	2,6

Інші господарства за цими показниками займають нижчі позиції.

Як видно з наведених даних, соя забезпечила в середньому за 3 роки в ЗАТ ім. Шевченка одержання 334,4 грн/га, кукурудза – 177,6 грн/га.

2. Площа та урожайність сої і кукурудзи

Культури	Показники, одиниці виміру	Роки досліджень				
		1996	1997	1998	1999	2000
ЗАТ ім. Шевченка Генічеського району						
Соя	площа, га	-	-	115	185	49
	урожайність, ц/га			27,3	24	18,3
Кукурудза	площа, га	-	-	200	150	45
	урожайність, ц/га			66,8	30,5	60
ПОП «Чонгар»						
Соя	площа, га	-	-	56,8	259,8	68,7
	урожайність, ц/га			17,5	5,5	8,1
Кукурудза	площа, га	-	-	-	165	-
	урожайність, ц/га				6,5	
Дослідне господарство «Каховське» Каховського району						
Соя	площа, га	105	179	347	264	295
	урожайність, ц/га	17,9	21,3	21,6	12,5	20
Кукурудза	площа, га	212	550	233	135	132
	урожайність, ц/га	12,7	30,5	20,9	13,8	19,7
Дослідне господарство «Асканійське»						
Соя	площа, га	297	384	499	418	389
	урожайність, ц/га	14	19,8	17,7	26,2	21,6
Кукурудза	площа, га	544	647	203	198	181
	урожайність, ц/га	45,6	70,7	34,3	38,4	73,7

Найефективнішою соя була і в господарствах Каховського району, де вона забезпечила отримання 315,3-319,4 грн/га.

**3. Порівняльна ефективність сої і кукурудзи в господарствах
Генічеського і Каховського районів, грн/га**

Культури	Роки досліджень					Середнє зважене
	1996	1997	1998	1999	2000	
ЗАТ ім.Шевченка Генічеського району						
Соя	-	-	226,1	440	189,8	334,4
Кукурудза	-	-	228,5	108,7	175,5	177
ПОП «Чонгар»						
Соя	-	-	221,8	38,2	103,3	80,5
Кукурудза	-	-	-	78,8	-	78,8
Досліднє господарство «Каховське» Каховського району						
Соя	96,2	195	202,6	352,3	582,4	319,4
Кукурудза	90	88,9	41,2	35,7	74,8	70,5
Досліднє господарство «Асканійське» Каховського району						
Соя	159,3	297,6	256,9	479,5	345,3	366,1
Кукурудза	239,8	311,5	134,2	147,8	339,1	259,4

Високий прибуток в дослідному господарстві «Асканійське» при високих рівнях урожайності забезпечила і кукурудза – 259,4 грн/га.

Порівнюючи зональні показники ефективності вирощування сої і кукурудзи в господарствах Генічеського і Каховського районів (табл. 4) бачимо, що умови Генічеського району менш сприятливі для вирощування сої, але досить високий показник ефективності для цього регіону, стабільність і позитивний вплив на родючість ґрунту дають підстави вважати перспективним розширення посівів сої в господарствах Генічеського району.

Крім природних умов на ефективність вирощування культур впливає рівень спеціалізації господарств на виробництві окремих культур. Так, середньорічна площа посівів сої за цей період в господарствах Генічеського району складала 244,7 га, а Каховського – 635,4 га. Це ж стосується і кукурудзи на зерно – відповідно 186,7 га і 606,6 га. В свою чергу це вплинуло на ефективність вирощування цих культур.

Усереднена ефективність вирощування сої склала 320,9 грн./га, кукурудзи 171,2 грн./га. Тобто ефективність вирощування сої значно вища ніж кукурудзи.

Найбільш високий рівень рентабельності в ЗАТ ім. Шевченка отримано при вирощуванні сої – 49,7 %. Рівень рентабельності вирощування кукурудзи склав 12,3 %, а в ПОП «Чонгар» її вирощування було нерентабельним.

4. Зональний і усереднений рівень прибутковості сої і кукурудзи, грн/га (1996-2000 рр.)

Культури	Генічеський район	Каховський район	Середнє
Соя	201,1	348,6	320,9
Кукурудза	101,6	184,0	171,2

У господарствах Каховського району рівень рентабельності виробництва сої був незаперечно вищим порівняно з кукурудзою, тут він дорівнював 64,7-70,0 % для сої, хоч і для кукурудзи в дослідному господарстві «Асканійське» був достатньо високим – 29,3 %.

5. Порівняльна рентабельність сої і кукурудзи в господарствах Генічеського і Каховського районів, %

Культури	Роки досліджень					Середнє зважене
	1996	1997	1998	1999	2000	
ЗАТ ім.Шевченка Генічеського району						
Соя	-	-	36,8	61,3	26,9	49,7
Кукурудза	-	-	13,3	10,9	10,8	12,3
ПОП «Чонгар»						
Соя	-	-	39,7	10,9	18,6	17,9
Кукурудза	-	-	-	20,1	-	20,1
Досліднє господарство «Каховське» Каховського району						
Соя	33,5	29,9	37,4	88,6	116,9	64,7
Кукурудза	17,7	7,4	4,8	28	43,3	9,5
Досліднє господарство «Асканійське» Каховського району						
Соя	34,7	32	45,3	108,8	119	70
Кукурудза	32,6	37,6	16,7	14,2	24,5	29,3

Визначення зонального рівня рентабельності вирощування культур, що вивчали, підтвердило більш високі показники його для умов Каховського району, а усереднених по всім господарствам дає змогу більш об'єктивно порівняти між собою культури за рівнем рентабельності їх вирощування (табл. 6).

6. Зональний і усереднений рівень рентабельності вирощування сої і кукурудзи, % (1996-2000 рр.)

Культури	Генічеський район	Каховський район	Середнє зважене
Соя	36,1	74,7	66,4
Кукурудза	16,9	28,4	23,9

Як було відмічено вище, на рівень рентабельності вирощування культур вплинули як природні зональні умови, так і рівень спеціалізації господарств на вирощування сої і кукурудзи.

Усереднені результати підтверджують високий рівень рентабельності вирощування сої порівняно з кукурудзою в обох районах Херсонської області (табл. 6).

Важливо було також визначитися з усередненими виробничими витратами на вирощування сої і кукурудзи (табл. 7).

7. Порівняльні виробничі витрати на вирощування сої і кукурудзи в господарствах Генічеського і Каховського районів, грн/га

Культури	Генічеський район	Каховський район
Соя	556,2	466,5
Кукурудза	1127,1	861,9

Як видно з наведених в таблиці 7 даних, рівень виробничих витрат у Генічеському районі з більш жорсткими ґрунтово-кліматичними умовами був, особливо для кукурудзи, суттєво вищим, ніж у більш сприятливому Каховському районі.

Висновки. Підсумовуючи результати аналізу виробничих даних вирощування сої і кукурудзи в господарствах Генічеського і Каховського районів Херсонської області можна зробити висновок, що за основними економічними показниками, що характеризують ефективність виробництва, соя є найвигіднішою культурою в обох районах.

Вона забезпечує найвищий прибуток на 1 га, має найвищі показники рентабельності вирощування і невисокі виробничі витрати на 1 га.

Це дає підстави рекомендувати господарствам південного Степу України нарощувати посівні площі під цією культурою, що в свою чергу буде сприяти підвищенню продуктивності інших культур сівозміни, в тому числі і кукурудзи, екологізації зрощуваного землеробства в цілому.

Враховуючи агробіологічну стабілізуючу роль сої в землеробстві, її перспективність у вирішенні проблеми кормового і харчового білка це свідчить про незаперечні перспективи швидкого розширення посівів сої на Україні.

Згідно даних ЦСУ України, зібрана площа сої в 2003 році в Херсонській області склала 23,2 тис. га з урожайністю 20,7 ц/га.

Області, які в середньому за 1996-2000 рр. мали менше 1 тис. га посівів сої, в 2003 році зібрали: Полтавська – 33,9 тис. га, Кіровоградська –

25,5 тис. га, Київська – 15,3 тис. га, Вінницька – 13,9 тис. га з урожайністю сої від 10,1 до 12,5 ц/га.

А всього по Україні зібрано в минулому році 189,6 тис. га сої з урожайністю 12,2 ц/га. У 2004 році соя в Україні посіяна на площі 260 тис. га.

Урожайність сої на зрошуваних землях Херсонської області і зараз залишається найвищою в Україні – 20,7 ц/га.

Завдяки становленню переробки сої в Україні стрімко формується галузевий соєвий комплекс, перспективи і наслідки якого для економіки сільського господарства і АПК, важко переоцінити.

Бібліографічний список

1. Побережна А.А. Соя на світовому ринку високобілкових кормів. //Пропозиція. № 12. – С. 11-12.
2. Сичкарь В.И., Ушкаренко В.А., Липнягов П.П., Пельх В.Г. Технология возделывания сои. Херсон, 2000. – С. 31.
3. Шепитько Е.Н., Ковтун Н.В. Инокуляция сои в условиях Луганской области //Перша всеукраїнська конференція по проблемі „Корми і кормовий білок”. – Вінниця, 1994. – С. 176-177.
4. Заверюхин В.И., Левандовский И.Л., Бардадименко А.С. Ресурсосберегающая технология выращивания сои //Перша всеукраїнська конференція по проблемі „Корми і кормовий білок”. – Вінниця, 1994. – С. 181-182.